

**MAXTUMQULI FIROG'IY SHE'RIYATINING MA'RIFIY-FALSAFIY
TAHLILI: G'OYAVIY ASOSLAR VA BADIY XUSUSIYATLAR**

Aliyeva Dilshoda

TerDPI O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Ashurova Muhayyo Rustam qizi

TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Choriyeva Mnisa Odil qizi

TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Annotatsiya : Ushbu maqolada turkman mumtoz adabiyotining yorqin vakili, mutafakkir shoir Maxtumquli Firog'iy she'riyatining ma'rifiy-falsafiy asoslari tahlil qilinadi. Shoirning ijodida vatanparvarlik, xalqni birlikka chorlash kabi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar, shuningdek, tasavvufiy hikmatlar, dunyoning foniyligi va komil inson masalasi qanday aks etgani ilmiy-nazariy jihatdan o'rganilgan. Maxtumquli uslubining xalqchilligi, tili va badiiy vositalari tahlil etilib, uning turkiy xalqlar ma'naviy merosidagi o'rni yoritilgan.

Аннотация:В статье анализируются просветительские и философские основы поэзии Махтумкули Фраги, выдающегося представителя туркменской классической литературы. Изучаются общественно-политические идеи (патриотизм, призыв к единству), а также суфийские мудрости, темы бренности мира и совершенного человека, нашедшие отражение в творчестве поэта. Анализируются народный стиль, язык и художественные приемы Махтумкули, а также освещается его место в духовном наследии тюркских народов.

Annotation:This article analyzes the enlightenment and philosophical foundations of the poetry of Makhtumkuli Fragi, a prominent representative of Turkmen classical literature and a profound thinker. The study scientifically examines how socio-political ideas (patriotism, calls for national unity) as well as

Sufi wisdom, the transience of the world, and the concept of the "Perfect Human" (Komil Inson) are reflected in the poet's work. The popular style, language, and artistic devices of Makhtumkuli are analyzed, highlighting his significant place in the spiritual heritage of the Turkic peoples.

Kalit soʻzlar: Turkiy xalqlar adabiyoti, Maxtumquli ijodi, sheʼr tahlili, tasavvufiy sheʼriyat, maʼrifiy gʻoyalar, vatanparvarlik, xalqona ruh, turkman tili rivoji, hikmatli soʻzlar, talmeh sanʼati, komil inson.

Ключевые слова: Литература тюркских народов, творчество Махтумкули, суфийская поэзия, просветительские идеи, патриотизм, народный дух, туркменский язык, тальмех, совершенный человек.

Keywords: Literature of Turkic peoples, Makhtumkuli's work, Sufi poetry, enlightenment ideas, patriotism, folk spirit, Turkmen language, art of talmeh, the Perfect Human concept.

1. Maxtumquli She'riyatining G'oyaviy Markazi: Ijtimoiy-Siyosiy Ruhiyat va Vatanparvarlik

Maxtumqulining ijodi oʻzi yashagan davrning murakkab ijtimoiy-siyosiy vaziyatidan ajralmas holda shakllangan. Uning asarlarida Turkman urugʻlarining tarqoqligi, Eron bosqinchiliklari va mahalliy hukmdorlarning zulmi sabab xalqning chekkan azob-uqubatlari chuqur ifodasini topgan. Shoirning asosiy gʻoyaviy xitobi aynan xalqni birlikka, yurtni mustahkamlashga chaqirish ruhida namoyon boʻladi.

Birlik va Mustaqillik G'oyasi: Maxtumquli koʻplab sheʼrlarida turkman qabilalarini oʻzaro nizo va adovatlarni bir chetga surib, yagona Vatan bayrogʻi ostida birlashishga daʼvat etadi. U oʻz xalqining kelajagi uchun qaygʻurgan, fidoyi vatanparvar sifatida maydonga chiqadi.

Adolat Talabi: Shoir jamiyatdagi adolatsizlik, mansabdorlarning suisteʼmolligi va boylarning ochkoʻzligini qattiq tanqid ostiga oladi. Uning sheʼrlaridagi lirik qahramon koʻpincha mehnatkash xalqning dardu hasratini tashiydi, zamonning oʻzgarishini, adolatli hayotni orzu qiladi

2. Ma'rifiy va Falsafiy Qatlam: Tasavvufiy Asoslar va Hikmatlar

Maxtumdul she'riyatining yana bir muhim qatlami uning chuqur ma'rifiy-falsafiy mazmunidir. Shoir Islom ta'limoti, ayniqsa, tasavvuf falsafasi bilan chambarchas bog'liq holda ijod qilgan. Uning g'oyaviy xulosalari asosan Qur'oni Karim oyatlari va Hadisi Shariflar mazmuniga asoslangan.

Dunyoni Foniylilik: Maxtumdul ko'plab asarlarida dunyoning o'tkinchiligini, inson umrining qisqaligini ta'kidlaydi, o'lim haqiqati va oxiratni eslatadi. Bu tamoyil uning asarlarida pand-nasihat shaklida yetakchilik qiladi. U insonni moddiy boyliklarga emas, balki ma'naviy kamolotga, halollik va poklikka intilishga chorlaydi: "Maxtumdul, kimki ichin sof etmas, Ma'lumdirki, oxiratdan xavf etmas..."¹

Komil Inson G'oyasi: Shoir o'z she'rlarida, Navoiy, Ahmad Yassaviy, So'fi Allohoyor kabi mutafakkirlar an'alarini davom ettirgan holda, komil inson g'oyasini ilgari suradi. U insonni axloqiy fazilatlar: mardlik, saxovat, to'g'rilik, yaxshilikka intilish (nazari yaxshiga, hazari yomondan) bilan bezanib yashashga undaydi.

Munojot va Yolg'izlik: Lirik qahramonning Allohga munojotlari, Payg'ambarimiz (s.a.v.)ga murojaatlari, shuningdek, darveshona kayfiyat va yolg'izlikni qo'msash ("Ko'ngil" mavzusi) shoirning ichki ruhiy olamini, Haqiqatni izlashdagi sayri-sulukini aks ettiradi.

3. Badiiy Uslub Va She'riyat Xususiyatlari

Maxtumdul she'riyati o'zining xalqchilligi, sodda va ravon tili bilan ajralib turadi. U o'zbek va turkman xalq og'zaki ijodi an'alaridan keng foydalangan:

Xalqchil Uslub: Shoir turkman xalqining maqol va matallarini, kundalik tilda faol qo'llaniladigan so'z va iboralarni adabiyotga olib kirgan. Natijada, uning purma'no misralari xalq orasida hikmatli so'zlar, aforizmlar qatoridan joy olgan.

Badiiy San'atlar: Maxtumdul mumtoz she'riyatning badiiy san'atlaridan unumli foydalangan. Xususan, talmeh (ishora) san'atining o'rni katta bo'lib, u mashhur qissalar, tarixiy va diniy voqealarga ishora qilish orqali o'z fikrlarini

¹ Jumanioyoz Sharipov. Maxtumdul Tanlangan asarlar tarjimai.-Toshkent, 1958.B.42.

muxtasar va ta'sirchan tarzda ifodalaydi.² Bu holat she'rga chuqur ma'no qirralarini kiritadi. Vazn va Qofiya: Mumtoz she'riyat an'analari bilan bir qatorda, Maxtumduli xalq she'riyatiga xos bo'lgan vazn va qofiya tizimlaridan ham foydalanib, asarlarining musiqiy ohangdorligini ta'minlagan.

Xulosa

Maxtumduli Firog'iy she'riyati nafaqat turkman adabiyoti, balki butun turkiy adabiyotning ma'naviy mulkidir. Uning asarlari ijtimoiy-siyosiy ruh, yuksak vatanparvarlik, chuqur ma'rifiy-falsafiy g'oyalar hamda tasavvufiy hikmatlar bilan sug'orilgan. She'rlarining xalqchilligi, sodda va ta'sirchan tili, badiiy san'atlardan mohirona foydalanishi uning ijodini asrlar osha yashab kelayotgan, qadr-qimmati ortib borayotgan bebaho merosga aylantirgan. Maxtumduli o'zining hayot va o'lim, imon-e'tiqod, adolat va birlik haqidagi teran xulosalari bilan insoniyatga o'z-o'zi haqida o'ylashga, komillik yo'lini topishga chorlovchi buyuk mutafakkir shoir sifatida qoladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

- 1.Jumaniyoz Sharipov. Maxtumduli Tanlangan asarlar tarjimasi. (Turkman tilidan o'zbekchaga tarjima va izohlar) – Toshkent, 1958.
- 2.Habibullayeva N. Maxtumduli she'rlarida falsafiylik g'oyalari // Worldly Knowledge. – 2023. – 7-jild, 1-son.
- 3.Matyobubova G. Maxtumduli Firog'iy va turk dunyosi mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Toshkent, 2024.
- 4.Jadidd.uz, Ziyouz.com, Uza.uz kabi ilmiy-ma'rifiy portallarda e'lon qilingan maqolalar. (Masalan: "Maxtumduli – Bashariyat shoiri", "Maxtumduli – valiy shoir").

² Habibullayevna N. Maxtumduli she'rlarida falsafiylik g'oyalari // Wordly Knowledge. 2023. - 7-jild, 1-son. b. 45-50.
<https://scientific-jl.com/>